
Вельмик Вікторія Олександрівна

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Франчук Марина Валеріївна

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри української та зарубіжної літератур
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

«КАЗКА ПРО МАЛЕНЬКОГО ЙВАСЯ, ЗМІЮ, ДОЧКУ ЇЇ ОЛЕСЮ ТА ЗАДНІХ ГУСЕНЯТ» ОСИПА БОДЯНСЬКОГО ЯК СИНТЕЗ ФОЛЬКЛОРНОЇ Й ЛІТЕРАТУРНОЇ ТРАДИЦІЙ

Кінець XVIII і початок XIX століття характеризується активним інтересом суспільства (а особливо його інтелектуальної еліти) до всього народного – мови, культури, традицій, історії, усної творчості тощо. Це період зародження абсолютно нового типу творчості та унікальної світоглядної системи – романтизму.

Одним з найважливіших досягнень епохи романтизму, як відомо, є відкриття скарбів народної творчості, збирання й вивчення фольклору. Зауважимо, що фольклоризм як одна із характерних ознак епохи є ключовою саме для українського романтизму. З цього приводу досить влучно зазначив М. Максимович: «Настав, здається, той час, коли пізнають справжню ціну народності...» [1, с. 3]. Це період, коли в українській літературі утверджуються нові імена, серед яких варто виокремити Осипа Бодянського. Він є філологом-славістом, письменником, фольклористом, а також зачинателем жанру української віршованої казки. У цьому аспекті варто згадати збірку «Наські українські казки запорожця Іська Материнки», яка є першозразком зазначеного жанрового утворення.

Загалом, літературна казка може бути трьох видів: повний переказ народної; поєднання фольклорної традиції з індивідуально-авторським стилем; власне авторська казка, що лише послуговується основними жанровими канонами. Творчість Осипа Бодянського перебуває на тому етапі, коли авторська казка – це не звичайний переказ народного епосу, а органічне поєднання літературної та фольклорної традицій. Власне, автор зберігає ключовий елемент народної основи – сюжет, однак домінують тут і письменницькі вкраплення: пейзажні описи, ліричні відступи, портретні описи-характеристики, етнографічні обрамлення тощо.

Зосередимось на одному літературно-казковому творі збірки – «Казці про маленького Йвася, змію, дочку її Олесю та задніх гусенят». Уже назва та перелік у ній персонажів вказують на всім добре відому народну основу – «Казку про Івасика-Телесика». Основному тексту передують епіграф, який звучить так: «Хоч мале, та узлувате...» [3, с. 289], що дуже співзвучно з низкою народних прислів'їв та приказок, наприклад: «Мале щеня, та завзяте» [4, с. 334], «Мал золотник та важок» [4, с. 334], «Малі тілом, а великі духом» [4, с. 334] тощо. Зачин казки подібний до початків творів фольклорного епосу, його можна зустріти в низці інших українських казок: «Як жив собі дід та бабуся» [3, с. 289] (порівняймо з казкою «Телесик»: «Жили собі дід та баба» [2, с. 78]). А ось далі йде суто авторський елемент – розлога характеристика Івася, що дає нам підстави стверджувати: це вже не переказ народно-казкового джерела, а якісно новий рівень розвитку жанру казки – єдність літературної та фольклорної традицій. Отже, опис:

Він любая дитина був,
Така, що ще нігде й не чув...
Сидить собі, знай, все тихенько,
Нікого пальцем не торкне;
Глядить у ложку – не змигне;
Чи їсть, чи п'є – все чепурненько... [3, с. 289].

Однак попри таке його виховання він ніби відчужений від інших дітей. Так, коли всі дітлахи бавляться в різні ігри, Івась в них участі не бере. У нього інша втіха:

... в човні з татом просвіщався –
Бо змалечку привик к воді [3, с. 290].

Водне середовище та й загалом вода виступає тут своєрідним символом: з одного боку – це простір затишку хлопця, тут йому комфортно, з іншого – місце, де на нього очікує небезпека. Та й у міфології вода виступає своєрідною межею між життям та смертю, що досить співзвучно з подальшим розгортанням сюжету казки: хто знає, яка могла б бути кінцівка, якби не сміливість та хитрощі Івася.

До речі, індивідуально-авторськими є власне етнографічні описи ігор. У народній казці, яка є сюжетною основою твору, ми такого не бачимо. Очевидно, що причиною таких народно-побутових вкраплень є обізнаність Осипа Бодяньського як фольклориста:

Хто булку в дучечку ганяє,
Хто у краглі, хто у лозу,
Хто в трояна, хто у мету,
Хто в хрещик з дівоньками грає [3, с. 289].

Цікавим є епізод, який, по суті, є своєрідною межею між життям та смертю головного героя. Зростає напруга. Автор спонукає читача до роздумів: що буде далі? Чи врятується Івась? Але хлопець готовий діяти:

Гада, небіж, як би спастись,
Як з гаспидом би розійтись,
А то тепер напрям сплюндрує... [3, с. 294].

Аж тут з'являються нові персонажі – гуси. І традиційно, за мотивами народної казки, і перша, і друга зграя відмовляються взяти на крила хлопця. Щодо цієї ситуації автор дещо у повчально-патетичному тоні розмірковує:

Так часто й люди нам лепечуть.
Хоч пропадай тобі з біди,
А помочі од їх не жди! [3, с. 294].

Однак казка не була б казкою, якби не мала щасливого кінця. Добро в черговий раз перемогло зло й останні гусенята таки врятували хлопця. Він повертається у звичне та комфортне для нього середовище – рідну хату, де на нього чекають (хоч уже й «збирались поминати» [3, с. 295]) дід та бабуся. І знову настає мирне, спокійне та щасливе життя:

... з синком своїм живуть,
Кохаються, і хліб жують,
Да постолом добро, знай возять [3, с. 296].

До речі, ми зауважили, що Осип Бодяньський започатковує віршовану літературну казку. Варто зацентувати увагу на слові «віршована», бо це означає суттєвий відхід від народно-казкової традиції. Що мало важливе значення для розвитку літературної авторської казки загалом, бо й надалі віршована форма використовується доволі широко в подальшій літературній традиції (творчість І. Франка, Лесі Українки, Олександра Олеся).

Отже, Осип Бодяньський, як зачинатель української віршованої літературної казки представляє якісно новий етап розвитку народно-казкового епосу – поєднання фольклорної та літературної традицій. Послугуючись сюжетною канвою народної казки, він зміг

гармонійно додати до неї власне індивідуальні елементи: описи-характеристики, етнографічні вкраплення, повчально-патетичні відступи. І це потребує подальшого ретельного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Максимович М. Украинские народные песни, изданные М. Максимовичем. Ч. 1. Кн. 1-3 : Украинские думы. Песни козацкие былевые. Песни козацкие бытовые. Москва : В унив. тип., 1834. С. 3-7.
2. Українські народні казки. Львів : Каменяр, 1977. 222 с.
3. Українські поети-романтики 20-40-х років ХІХ ст. : збірник / упоряд., довід., прим. к. філол. н. Б. А. Деркач, д. філол. н. С. А. Крижанівський; вст. ст. проф. І. Айзенштока. Київ : Дніпро, 1968. С. 289-296.
4. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад. М. Номис; упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ : Либідь, 1993. 768 с.